

Utredningsinstituttet for forskning
og høyere utdanning.
Nils Roll-Hansen, 30.12.93.

NOTAT OM EVALUERING AV IDRETTSFORSKNINGSPROGRAMMET.¹

I brev av 23.07.93 og 30.08.93 fra Norges forskningsråd har Utredningsinstituttet fått i oppdrag å lage en plan/skisse til til evaluering av Idrettsforskningsprogrammet.

INNHold

1.	Programmets bakgrunn, målsetting og utvikling.	s. 2
2.	Hensikter med en evaluering.	" 11
3.	Mulig opplegg av en evaluering.	" 18
4.	Konklusjon.	" 22

¹ Notatet bygger på lesning av dokumenter, først og fremst fra Forskningsrådets arkiv. Dessuten på samtaler med følgende personer:

Professor Gunnar Breivik, formann i programstyret.
Avdelingsleder Arne Fagerli, Norges idrettsforbund.
Avdelingssjef Hilde Hjerlø, Norges forskningsråd.
Professor Sverre Mæhlum, tidligere formann i programstyret.
Plankoordinator Rolf Novsett, Norges idrettsforbund.
Direktør Ole Johan Sandvand, tidligere NAVF.
Professor Ole M. Sejersted, medlem av programstyret.
Ekspedisjonssjef Hans B. Skaseth, Kulturdepartementet.
Byråsjef Odd-Roar Thorsen, Kulturdepartementet.

1. PROGRAMMETS BAKGRUNN, MÅLSETTING OG UTVIKLING.

Idrettsforskningsprogrammet ble bygget på en avtale mellom brukere og forskere. Brukerne stilte midler til rådighet og forskerne skulle utføre jobben. Halvparten av midlene har vært en øremerket bevilgning til Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.² Denne bevilgningen balanseres med et like stort beløp fra idrettens tippemidler kanalisert via Kulturdepartementet (idrettskontoret).

Den 14. april 1988 undertegnet formannen i styret for NAVF, John Herstad, og lederen av NIF, Hans B. Skaseth avtalen om et program for idrettsforskning. Ifølge denne avtalen som gjaldt for fem år, fra 01.01.88 til 31.12.92, skulle programmet evalueres etter 3 år, og man tok sikte på forlengelse i ytterligere fem år frem til 31.12.97.

Avtalen fra april 1988 er på bare fire sider og har ikke plass til annet enn en ganske kort beskrivelse av programmets målsetting. En rekke uttalte forutsetninger lå i programmets lange forhistorie. Fra 1960-årene av hadde NIF tatt en rekke initiativer for å stimulere idrettsforskningen. I 1966 dannet NIF et eget Råd for idrettsvitenskapelig forskning som særlig konsentrerte seg om idrettsmedisinske spørsmål. Men det viktigste skrittet fremover var utvilsomt da Statens Gymnastikkskole i 1968 ble omdannet til Norges Idrettshøgskole

² Fra og med 1993 var ikke bevilgningen lenger øremerket.

(NIH). Utover i 1970-årene vokste ønskene om en ekstra innsats for å styrke idrettsforskningen. Det fantes forskning med tilknytning til idrett på en rekke felter både innefor medisin, naturvitenskap og samfunnsvitenskap. Men det fantes ikke noe sterkt sentralt miljø som forenet disse forskjellige virksomhetene innenfor en felles ramme hvor idrett var temaet, på likenende måte som Norges landbrukshøgskole var sentrum i landbruksforskningen eller Norges tekniske høgskole i den tekniske forskningen i Norge. NIH hadde i utgangspunktet en liten stab og en svak forskningstradisjon, og den abrupte stoppen i nye stillinger universiteter og høyskoler i 1972 kom spesielt ubeleilig for denne høyskolen.

En innstillingen om Idrettsforskningens framtid i Norge, avgitt av NAVFs utvalg for idrettsforskning i desember 1984, beskrev denne forhistorien og la grunnlaget for idrettsforskningsprogrammet. At det tok over tre år fra denne innstillingen ble levert til avtalen om et forskningsprogram ble undertegnet forteller at fødselen var trang.

Når det gjaldt den økonomiske rammen for programmet var avtalen ikke presis. For 1988 skulle det bevilges 1 million fra NAVF og 1 million fra NIF og bevilgningene skulle "trappes merkbart opp i 1989". Avtalen slo også fast at bidraget til programmet fra idrettens andel av tippemidlene skulle "settes likt med NAVFs bidrag". Bevilgningen for 1989 ble på tilsammen 3,6 mill. Senere ble bevilgningene liggende på dette nivået.

Fra starten la programstyret til grunn for sitt arbeid en opptrapping til ca. 10 mill. pr. år etter 3 år, en opptrapping som altså stoppet opp på 3,6 mill. Programstyret har gjentatte ganger pekt på at denne differensen mellom den forutsatte og den faktiske økonomiske rammen har gjort det umulig å oppfylle alle målsettinger og forventninger. Bl.a. har det vært umulig å dekke alle de forskningsfelter som avtalen mellom NAVF og NIH nevner og det er blitt mindre rom for utvikling av tverrfaglige prosjekter. Uten en betydelig opptrapping i 1991 "legger man programmet mer eller mindre dødt med tanke på nye initiativ og utvikling", heter det i en statusrapport fra programstyret sommeren 1990.³

Idrettsforskning er en mangfoldig virksomhet både når det gjelder de vitenskapelige grunndisipliner som er involvert og i spennvidden fra grunnforskning til praktisk-vitenskapelig virksomhet. Instillingen om Idrettsforskningens framtid i Norge gir en vid og fleksibel avgrensning av idrettsforskning. Den legger til grunn et vidt idrettsbegrep og sier at dette "bør få konsekvenser for idrettsforskningen", og det understrekes dessuten at "begrepet idrettsforskning" er under utvikling.⁴

Avtalen fra 1988 sa at Idrettsforskningsprogrammet skulle

³ "Statusrapport pr. 01.07.90", til NAVFs fellesekretariat fra Program for idrettsforskning, undertegnet av formannen, Sverre Mæhlum.

⁴ Idrettsforskningens framtid i Norge, innstilling fra NAVFs utvalg for idrettsforskning, Oslo: NAVF 1985, s. 15-16.

omfatte såvel grunnforskning som anvendt forskning og utviklingsarbeid, og at det skulle være utpreget tverrfaglig:

Forskningen vil dels være av grunnforskningskarakter, dels anvendt og klinisk rettet og dels forsøks- og utviklingsorientert. Den vil omfatte flere fagområder, særlig helsefag og samfunnsfag, men også humanistiske fag og teknologi. Forskningen vil dels være disiplinorientert, dels tverrfaglig. Samlet sett vil programmet være utpreget tverrfaglig.

Avtalen legger stor vekt på de praktiske formålene som idrettsforskningen skal oppfylle såvel når det gjelder å styrke undervisningen i idrettsfag som når det gjelder å støtte opp om det arbeidet som forskjellige idrettsorganisasjoner og offentlige myndigheter gjør på feltet.

I beskrivelsen av programmets målsetting gjelder første punkt selve forskningen. Programmet bør:

a) bidra til å berge den idrettsrelaterte forskning opp på et kvalitativt og kvantitativt nivå som er i samsvar med den store betydning idretten har i vårt samfunn.

De fire neste punktene i målsettingen gjelder undervisning og andre praktiske formål. Programmet bør:

- b) bidra til at høyere utdanning med tilknytning til idrett i betydelig sterkere grad enn hittil blir forskningsbasert.
- c) gi idrettssektoren et sterkere kunnskapsgrunnlag for å fremme sektorens mål og oppgaver (forskning for sektoren).
- d) gi idrettssektoren og samfunnet kritisk kompetanse for vurdering av idrettens oppgaver og funksjon (forskning om sektoren).
- e) bidra til koordinering av idrettsforskningen som kan sikre en effektiv og kvalifisert utnyttelse av ressursene.

Siste punkt i målsettingen for programmet gjaldt såkalt internasjonalisering. Økt kontakt med utenlandske miljøer ble sett som et viktig virkemiddel. Programmet bør derfor:

- f) bidra til økt internasjonalisering av denne typen forskning, bl.a. ved at særlig yngre forskere/forskerrekrutter gis anledning til opphold i utenlandske forskningsmiljøer, samt at fremstående forskere fra utlandet gjester norske fagmiljøer.

Sett under ett legger disse seks punkter i beskrivelsen av programmets målsetting ikke mindre vekt på oppbygging av undervisningen og på praktisk nyttige resultater for idrettens organisasjoner og myndighetenes idrettsarbeide som på den rent vitenskapelige utviklingen. Mens undervisningssiden er blitt

vel ivaretatt gjennom den store vekten som programmet har lagt på forskerrekruttering, ser det ut til at de praktiske kunnskapsbehovene hos idrettsorganisasjonene og myndighetene i i langt mindre grad er blitt tilgodesett innenfor idrettsforskningsprogrammet. Dette er et punkt som det synes naturlig å se nærmere på ved en eventuell evaluering av programmet.

Som nevnt har den stor utfordringen for norsk idrettsforskning generelt, og for idrettsforskningsprogrammet spesielt, vært å skape god sammenheng i den mangesidige virksomheten. Svaret i NAVF-instillingen av 1984, som idrettsforskningsprogrammet lojalt har fulgt opp, var å satse på å utvikle et "tyngdepunkt og sentrum" for norsk idrettsforskning, nemlig Norges idrettshøgskole. Dette skulle være et miljø hvor forskjellige faggrupper kunne arbeide med samme "objekt" - idrett.⁵

Mens det har hersket bred enighet om å satse på utvikling av forskningsmiljøet ved Idrettshøgskolen, har det vært betydelig uenighet om hvordan praktiske brukerbehov best skulle fremmes og avveies i forhold til de vitenskapelig interesser. I tråd med tidligere forslag fra NIF gikk NAVF-innstillingen i 1984 inn for opprettelsen av et senter for idrettsforskning knyttet tilk NIH. Hensikten med å opprette et senter med en betydelig grad av autonomi istedenfor bare å styrke forskningen ved NIH var at det ville gi bedre muligheter for "en direkte og målrettet styring" utenfra. Spesielt tenkte man på brukernes

⁵ Idrettsforskningens framtid i Norge, s.51.

behov:

Ikke minst er det her viktig å få en styringsstruktur som gjør det mulig for brukerinteressene å komme klarere med i utformingen av selve senteret og den forskningsaktiviteten som der vil foregå.⁶

I avtalen av 1988 er ikke ideen om et slikt senter for idrettsforskning nevnt, og den var heller ikke senere aktuell politikk. En viktig grunn var nok at med de sterkt begrensede ressursene man disponerte var det ikke plass til nyetableringer. Sammenslåing av små institusjoner var på denne tiden blitt langt mer aktuelt enn nyopprettelser. Denne utviklingen kan ha bidratt til at idrettsorganisasjonenes innflytelse på idrettsforskningen avtok uten at det fra noen side var en bevisst hensikt. Som så ofte ellers viste det seg at uten en betydelig egen faglig kompetanse er det vanskelig for brukere å styre forskning på noen effektiv måte. NIF nedla sitt forskningsråd og mistet dermed et virksomt kontaktledd til forskningen.

Avtalen fra april 1988 markerte som sagt at en vesentlig hensikt med programmet var å ivareta idrettsbevegelsens og det øvrige samfunnets praktiske interesser når det gjaldt idrett i vid forstand. Avtalen pekte ut fire "tyngdepunkter" for forskningen innen programmet:

⁶ Idrettsforskningens framtid i Norge, s.56.

- 1) Forskning om idrettens virkning på helse og somatisk og mental sykdom.
- 2) Forskning om idrettens betydning for å fremme gode livsvilkår og livskvalitet, spesielt for barn og ungdom, eldre og funksjonshemmede.
- 3) Forskning om de optimale fysiske, psykiske og sosiale betingelser for menneskelig yteevne.
- 4) Forskning om organisasjonsmessige og økonomiske forhold ved utforming og gjennomføring av virksomhet for å fremme idrettsutøvelse.

I et policynotat utarbeidet våren 1993 skisseres programstyrets syn på programmets målsetting, resultater og videre gjennomføring. Notatet sier at det er tyngdepunktene 1 og 3 som er best dekket med tildeling av midler, dvs. den medisinsk orienterte idrettsforskningen som var best utviklet på forhånd. Tyngdepunktene 2 og 4, særlig det siste, har fått relativt lite støtte, ifølge policynotatet. Dette resultatet er ikke så overraskende på bakgrunn av de vurderingskriteriene som programstyret sier det har fulgt:

Programstyret har hele tiden fulgt tradisjonelle vitenskapelige kriterier ved tildeling av midler, og vil fortsette med dette. Dette står i et visst spenningsforhold til sterke ønsker om praktiske

resultater av forskningen innenfor en del idrettsmiljøer. Programstyret er av den oppfatning at dette best skjer gjennom høy kvalitet på forskningsprosjektene og ikke ved å gå utenom kvalitetskriteriene.⁷

Grunnen til at tyngdepunkt 2 (livsvilkår og livskvalitet), og spesielt tyngdepunkt 4 (organisasjonsmessige og økonomiske forhold), har fått forholdsvis lite støtte fra programmet, er rett og slett mangel på søknader med tilstrekkelig høy vitenskapelig kvalitet.

Såvel i Idrettsforbundet som i Kulturdepartementet finnes det idag klare oppfatninger om at "tradisjonelle vitenskapelige kriterier" har fått for stor gjennomslagskraft når man ser programmet under ett. Resultatet er i urimelig grad blitt videreføring av tradisjonell forskning istedenfor oppbygging av nye forskningsfelter. Et slikt forskningsprogram burde gitt større rom for å bygge opp kompetanse på praktisk viktige felter der man mangler kompetente forskere. Programmet burde også kunnet gi mer praktisk støtte til idretten i form av kunnskap og rådgivning. På autoritativt hold i Kulturdepartementet gis det klart uttrykk for at man synes brukernes interesser er blitt neglisjert. Det understrekes det at hensikten med programmet ikke var å gi ekstra tilskudd til biomedisinsk grunnforskning. Tilbakeholdenheten med hensyn til å utvide programmets bevilgningsramme beror i stor grad på

⁷ "Policy-notat, NAVFs program for idrettsforskning." Revidert etter møte 7/6-93. Utkast.

slike innvendinger. Departementet føler at de midler det disponerer til FoU i idrettssektoren for en større del bør kanaliseres mot praktisk rettede oppgaver.

I et brev til Forskningsrådet viser Idrettsavdelingen i Kulturdepartementet til Stortingets pålegg om idrettspolitisk prioritering av "barn, unge og uorganiserte" og av "idrettsadministrasjon, og organisasjon, økonomiske aspekt ved idretten, og anleggsproblematikk". Departementet er ikke fornøyd med programnotatets strategi "som vil forsterke dei områdene ein allereie har etablert ein god base for forskning på", og det "går i dag ikkje inn for å auke brukarandelen av finansieringa av programstyret".⁸

Misnøyen i idrettskretser kom f.eks. klart til uttrykk i forbindelse med det såkalte Høydetreningssprosjektet høsten 1990. En søknad om bidrag til et stort prosjekt om virkningene av trening i store høyder ble avslått av Idrettsforskningsprogrammets styre fordi det var for svakt vitenskapelig fundert. I et notat til Idrettsforbundet kritiserte høydetreningssprosjektets styringsgruppe "den ekstreme SØKNADSSTYRINGEN" i Idrettsforskningsprogrammet. En dreining mot "MÅLSTYRING må være et absolutt krav", og målene må defineres med utgangspunkt i idrettens egne planer", ble

⁸ Brev fra Kulturdepartementet til Norges Forskningsråd, 18.03.1993.

det hevdet.⁹ Høydetreningsprosjektet er blitt utført med støtte fra andre kilder, og en vanlige oppfatningen i Idrettsforbundet tre år senere er at Høydetreningsprosjektet har vist seg meget vellykket og verdifullt sett ut fra idrettens interesser.

2. HENSIKTER MED EN EVALUERING.

Den generelle hensikten med evalueringer er å bedre fremtidig organisering og styring. Dersom idrettsforskningsprogrammet skal videreføres med sin nåværende økonomiske ramme, er det bare rom for mindre justeringer av opplegget. Midlene er i høy grad bundet opp av de rammene som er lagt og den virksomheten som allerede er satt igang. Hvis man bare tenker snevert på selve programmets gjennomføring, er det derfor vanskelig å rettferdiggjøre noen større innsats i evaluering. Spørsmålet er imidlertid om en evaluering av idrettsforskningsprogrammet kan legges opp slik at den gir innsikt av vesentlig verdi for den generelle organisering og styring av norsk idrettsforskning i årene fremover.

Programstyret diskuterte ulike modeller for den planlagte evalueringen i sitt møte 10. februar 1993. Tre hovedmodeller ble diskutert:

⁹ "Høydetreningsprosjektet spesielt og idrettsforskning generelt". Notat til Norges Idrettsforbund fra Styringsgruppen for Høydetreningsprosjektet, ved Ingolf Mork, 09.09.1990.

- 1) Evaluering av programstyret og dets arbeid i forhold til mål og forutsetninger.
- 2) Evaluere forskningen som programstyret har støttet, hva som har kommet ut av forskningen, publiseringer, hvilke fag som er med o.l. I tillegg bør avslagene vurderes.
- 3) Evaluering av hele den norske idrettsforskningen.

Programstyret vurderte alternativ 2) som mest aktuelt, og mente at en slik evaluering burde utføres av en nordisk komite.¹⁰ Man var øyensynlig stemt for en begrenset evaluering som vurderer de vitenskapelige resultatene og som først og fremst har fullføringen av programmet i sikte.

Når ideen om en slik begrenset evaluering av de faglige resultatene skal konkretiseres reiser det spørsmål som trenger avklaring. Jeg skal kort berøre to momenter som trekker i retning av en evaluering med bredere perspektiv.

Idrettsforskningsprogrammet har i meget stor utstrekning fungert som et forskerutdanningsprogram og det synes derfor naturlig at denne siden av virksomheten får stor oppmerksomhet i evalueringen. Ved vurdering av forskerutdanning er det ikke de forskningsresultatene man sitter igjen med men kvaliteten av de forskerne som er utdannet som er det viktigste.

Tidligere var det nok slik at en doktorgrad skulle være et

¹⁰ Referat (utkast) fra møte i programstyret for idrettsforskning, onsdag 10. februar 1993. (hj 23 februar 1993.)

vesentlig bidrag til kunnskapen på sitt felt, men i moderne forskerutdanning får avhandlingen som kjent mer og mer preg av å være et svennestykke - et ledd i en utdanning. For et forskerutdanningsprogram må det i alle fall være vesentlig hvor godt det bidrar til å utdanne vel kvalifiserte forskere på de feltene hvor det er behov for dem. Resultatene må vurderes i forhold til målsettingen.

Når det gjelder selve forskningsresultatene, kan de ikke bare vurderes i forhold til sin generelle faglige kvalitet og betydning. De må også stilles opp mot målsettinger om hvilke områder det skulle forskes på. Dette er for såvidt med i programstyrets forslag om evaluering slik det er formulert i referatet som er sitert ovenfor. Man skal evaluere "hvilke fag som er kommet med o.l.", og dessuten bør avslagene vurderes. Ved slike vurderinger kan man imidlertid vanskelig unngå å trekke inn også programmets målsettinger både når det gjelder utvikling av nye fagfelter og praktiske resultater for idretten. Dermed kommer man langt inn i det første evalueringsalternativet som tar for seg programstyrets "arbeid i forhold til mål og forutsetninger".

De forskjeller og motsetninger i interesser og målsettinger som er antydnet i innledningen kan gi grunn til å gjennomføre evalueringen med et videre perspektiv. Dette innebærer ikke nødvendigvis en omfattende formell evaluering. Hovedpoenget må være at man får løftet frem de grunnleggende problemene og starte en debatt. De mest fornuftige løsningene kan neppe

utformes av et evalueringsutvalg, men må utkrystalliseres gradvis over lengre tid gjennom en bred meningsutveksling.

Man bør spørre seg om ikke idrettsforskningsprogrammets målsetting slik den ble skissert i avtalen mellom Norges allmennvitenskapelige forskningsråd og Norges idrettsforbund var urealistisk bred og omfattende. Forskning er en så mangfoldig virksomhet at det ikke er fornuftig å kanalisere for mye av den gjennom ett organ. Da risikerer man enten unødvendig opprivende konflikter eller at noen typer virksomhet og formål settes til side.

I dette tilfellet synes det som forskning med henblikk på å produsere direkte praktisk nyttig kunnskap ikke har fått den plass som idrettsorganisasjonene forestilte seg.

Idrettsforbundet nedla sitt Råd for idrettsvitenskapelig forskning og kanaliserte i vesentlig grad sine midler og forventninger inn i Idrettsforskningsprogrammet. Idag synes det å være en utbredt oppfatning i idrettskretser at dette var uheldig.

Den beste måten å sikre resultater som er til praktisk nytte for idrettsmiljøene er å holde høy vitenskapelig kvalitet. Som vi så er dette policynotatets begrunnelse for å følge "tradisjonelle vitenskapelige kriterier" i fordelingen av programmets midler. Imidlertid er det grunn til å spørre om ikke dette er en litt for enkelt prinsipp som har en tendens til å dekke over prioriteringsproblemer som er høyst

relevante, særlig sett fra brukernes synspunkt.

I grunnforskning rekker det langt med rent vitenskapelige kriterier, iallefall etter at fordelingen mellom forskjellige forskningsområder er gjort. Men i dette tilfellet er målsettingen i utgangspunktet også anvendt. Avtalen av 1988 kan vanskelig tolkes anderledes.

Det er rimelig å stille som et ufravikelig krav til all forskning at den holder en kvalitet som gjør at man kan stole på resultatene. Og man trenger også i anvendt forskning et teoretisk perspektiv som er avansert nok til å se mulighetene for nyvinninger. Men i anvendt forskning finnes det dessuten andre grunnleggende kriterier. Man kan ikke vanligvis regne med at praktiske behov på et felt vil bli tilfredstillet av forskning på et annet felt, selv om den har aldri så høy vitenskapelig kvalitet og interesse. Idrettsmiljøenes og myndighetenes spesielle behov for kunnskaper og ekspertise innen tyngdepunktene 2 (livsvilkår og livskvalitet) og 4 (organisasjonsmessige og økonomiske forhold) trenger direkte innsats. De avhjelpes lite effektivt gjennom forskning innenfor tyngdepunktene 1 (helse) og 3 (menneskelig yteevne).

Idrettsavdelingen i Kulturdepartementet har i de siste årene lagt vekt på å bygge opp sin egen kompetanse når det gjelder å styre og utnytte forskning. Med nye krav til statsadministrasjonen om grundigere og mer målbevisst rapportering om bruken av offentlige midlermedfører at

departementet i sterkere grad enn før "må initiere og involvere seg i evaluerings- og forsknings- og utviklingsarbeid".¹¹

At man tar opp til vurdering den tilsynelatende diskrepansen mellom Idrettsforskningsprogrammets opprinnelige brede vitenskapelige og praktiske målsetting og det mer begrensede innholdet det har fått, innebærer ikke nødvendigvis en kritikk av den måten programmet er blitt gjennomført på. Med den sterke begrensningen av den økonomiske rammen for programmet kan en slik konsentrasjon ha vært nødvendig - å spre midlene for tynt ville ha vært å gjøre dem mindre effektive. Kanskje gjorde programstyret idretten et betydelig tjeneste nettopp ved å satse langsiktig på å skape et godt idrettsvitenskapelig miljø som brukerne senere kunne trekke på, og overlate tilfredstillelsen av de mer umiddelbare kunnskapsbehov til andre instanser. En aktuell innvending kan likevel være at innsatsen i for høy grad gikk til tradisjonelle bio-medisinsk forskning og ikke til å bygge opp nye forskningsområder innen det økonomisk-administrative og organisasjonsteoretiske området. I allefall synes meningene om idrettsforskningsprogrammet og idrettsforskningens organisering mer generelt å være såvidt forskjellige at det er behov for å diskusjon og avklaring.

Hvis programstyrets linje med konsentrasjon om grunnforskning har vært riktig, peker det i retning av en klarere

¹¹ Plan for forsknings- og utviklingsarbeid i Idrettsavdelinga, Kulturdepartementet 1993-1996.
Kulturdepartementet, Idrettsavdelingen, juni 1993.

differensiering mellom grunnforskning og mer praktisk rettet vitenskapelig arbeide. Forskjellige typer forskning bør styres på forskjellig måte for best å kunne oppfylle sine mål.

Kanskje har det vært en tendens til å kanalisere for mye av den mer anvendte forskningen gjennom et forskningsråd. En slik organisasjonsform gjør at brukerne blir for lite engasjert. De stimuleres for lite til å utvikle egen kompetanse. Deres evne og vilje til å bruke resultatene reduseres. Innflytelsen på forskningen blir også mindre, og resultatene føles ofte irrelevante selv når de ikke er det.

Muligens har den såkalte Langsletdoktrinen om at departementenes forskningsmidler skal kanaliseres gjennom forskningsråd for å sikre den vitenskapelige kvaliteten vært drevet for langt. Et uforutsett resultat er at brukernes kontakt med forskningen kan bli dårligere.

På denne bakgrunnen synes det å være gode grunner for å foreta en bred evaluering av idrettsforskningsprogrammet hvor man ser både på produktet i form av forskningsresultater og kompetanseoppbygging, på programstyrets virksomhet i forhold til målsettingen, og på hvordan et program av denne typen fungerer innenfor helheten av FoU og undervisning i idrettssektoren. Denne evalueringen synes å være en god anledning til å ta opp noen av de spørsmål som trenger avklaring med henblikk på den fremtidige organiseringen av norsk idrettsforskning. Det er ikke dermed sagt at evalueringen i seg selv trenger å være så omfattende. Viktigst

er det at den gir fruktbare innspill til en diskusjon av problemene.

3. MULIG OPPLÉGG AV EN EVALUERING.

Blant de sider ved programmet som det kan være interessant å se nærmere på er følgende:

1. Målsettingen for programmet
 - bakgrunn, utvikling og implementering.
2. Programmets resultater
 - a) Forskningsresultater
 - b) Forskerrekruttering/kompetanseoppbygging.
 - c) Praktisk nytte for idretten.
3. Programstyrets virksomhet.
4. Programmets funksjon innenfor idrettssektoren.
 - a) Forholdet til andre organisasjoner/organer/institusjoner.
 - b) Relevans for brukere.

Det første punktet, en analyse av hvordan programmets målsetting er blitt oppfattet og har utviklet seg, er en vesentlig forutsetning for fruktbar gjennomføring av evalueringen. Ikke minst gjelder det de to siste punktene, programstyrets virksomhet og programmets funksjon i en videre sammenheng.

Selv om diskusjonene innenfor idrettsforskningsprogrammet synes å ha forløpt relativt fredelig er det tydelig at oppfatningene av programmets målsetting og hva det burde satse på har divergert. Under programstyrets strategidiskusjon våren og sommeren 1992 var det stemning for å forandre målsettingen. "Programstyret fant det ikke hensiktsmessig å operere med det 4. tyngdepunkt lenger. En mente det også kunne være en fordel å slå de to første punktene sammen."¹² Det forelå altså forslag om bringe den eksplisitte målsettingen bedre i overenstemmelse med programmets faktiske utvikling. Dette ble det imidlertid ikke noe av. Som allerede påpekt markerte departementet sin interesse for områder som ikke hadde fått den oppmerksomhet som den opprinnelige målsettingen tildelte dem.

På denne bakgrunnen synes det interessant med en nærmere analyse av hva forskjellene har vært når det gjelder synet på programmets målsetting, og hvordan motsetningene er blitt løst. Bedre forståelse av hva som skiller de forskjellige partenes synspunkter, målsettinger og interesser gjør det lettere å finne frem til fruktbare fremtidige organisasjons- og samarbeidsformer.

I en slik analyse er det bl.a. viktig å la eventuell kritikk og motforestillinger i forhold til de oppfatninger som fikk gjennomslag få komme til orde. Om mulig bør man peke på de gode, eller mindre gode, grunner eller årsaker til at det gikk

¹² Referat fra møtet i programstyret for idrettsforskning, torsdag 19. mars 1992.

som det gikk. Hvordan har f.eks. mulighetene vært for NIF's representanter til å gjøre sine interesser gjeldende i programstyret. Styrets forhandlinger har i vesentlig grad dreiet seg om faglige kvaliteter ved forskjellige prosjektsøknader. Følgelig kan man regne med at det har vært vanskelig for personer uten kompetanse innen de aktuelle fagområdene å gjøre sine synspunkter gjeldende.

Snarere enn å utgjøre en generell oversikt over idrettsforskningsprogrammets utvikling bør en slik analyse konsentrere seg om bestemte temaer eller episoder. Ett tema er hvorfor tanken om et senter for idrettsforskning ble forlatt. Et annet er behandlingen av søknaden fra høydetreningssprosjektet hvor forskjellige holdninger ble kraftig eksponert. Et tredje er debatten om evaluering, strategi og policynotat våren 1993. Men det finnes kanskje andre tema og episoder som kan være like illustrerende og instruktive.

Disse eksemplene reiser ikke minst spørsmålet om den praktiske relevansen av idrettsforskningen. Blir brukernes interesser tilgodesett på en måte som de kan være tilfreds med, og som er rimelig å forvente ut fra en helhetlig samfunnsmessig synsvinkel? En del synspunkter som synes utbredte blant brukerne kan tyde på at dette ikke er tilfelle. Å klarlegge dette nærmere synes å være en nærliggende og viktig evalueringsoppgave.

Et annet forhold som eksemplene kan hjelpe til å belyse er brukernes evne til å gjøre sine synspunkter og interesser gjeldende i de mer detaljerte diskusjoner og avgjørelser som gjennomføringen av et forskningsprogram består i. Det virker sannsynlig at manglende vitenskapelig innsikt gjør det vanskelig å få gjennomslag ved prioritering av prosjekter. Når "tradisjonelle vitenskapelige kriterier" knesettes som primære, er det naturlig å tenke seg at de som ikke behersker dem fullt ut stiller med handikap i konkurransen om midler, et handikap som ikke uten videre behøver å være vel begrunnet i forhold til programmets målsetting. Det er viktig for strategiske overveininger om fremtidig idrettsforskning at slike spørsmål blir bedre avklart enn de er idag.

De fire evalueringspunktene som er formulert ovenfor kan dekkes på forskjellig vis. Det første punktet om beskrivelse og analyse av programmets målsetting kan for eksempel utføres av en enkelt person, som forberedelse til resten av evalueringringsprosessen. Punkt 2, vurderingen av programmets produkter i form av forskningsresultater og forskerrekruttering, er kjernen i evalueringprosessen. Her kan man som programstyret har skissert engasjere en nordisk fagkomite. Det vil også være naturlig å be denne komiteen komme inn på punkt 3, programstyrets virksomhet. Kvaliteten av resultatene kan ikke vurderes helt løsrevet fra programmets målsetting og måten programstyret har tolket og implementert den på. Punkt 4, programmets mer generelle funksjon innenfor idrettssektoren kan ivaretas gjennom en konferanse arrangert

på grunnlag av målsettingsanalysen og rapporten fra fagkomiteen. Her kunne man be de forskjellige partene, forskerne (styringsutvalget), Idrettsforbundet, Departementet om å fremføre sine synspunkter som innledninger til en debatt om hvordan idrettsforskningen bør organiseres.

4. KONKLUSJON

Idrettsforskningsprogrammet må sees på bakgrunn av det utvidete forskningsbegrepet som gjorde seg gjeldende ut gjennom 1960-, -70- og -80-årene. Verdifulle ved denne trenden var anstrengelsene for å knytte vitenskapelig kunnskap og forskning klarere til konkrete praktiske sammenhenger. Det var ikke uten grunn at myten om det akademiske elfenbenstårnet ble så populær på denne tiden. Mer tvilsom var den voksende tendensen til å løse problemet per definisjon gjennom en utvidelse av selve begrepet om forskning. Ordet "vitenskap" er mer og mer blitt erstattet med "forskning". Forskningsbegrepet er via OECD-statistikkens FoU (forskning og utviklingsarbeid) tøyet til å omfatte den relativt diffuse kategorien "utviklingsarbeid". Etter hvert har også FoU-begrepets "U" for en stor del kommet til å omfatte utredning. Parallelt med denne utvidelsen av forskningsbegrepet har det gått en argumentasjon om at distinksjoner mellom grunnforskning og anvendt forskning, mellom forskning og utviklingsarbeid eller mellom forskning og utredning er så uklare og vage at de i praksis ikke er interessante. Helhetsforståelse, dvs.

forståelse av hvordan forskjellige ting henger sammen, fremmes imidlertid bedre ved å utvikle distinksjoner enn ved å hevde at de ikke finnes eller er så uklare at de ikke kan brukes. Dette notatet forutsetter at rimelig klare og bevisste distinksjoner mellom forskjellige typer vitenskapelig virksomhet er nødvendige i en diskusjon av forskningsorganisering og forskningspolitikk.

Den som studerer dokumenter fra idrettsforskningsprogrammet og hører på representanter for forskjellige grupper som har gjennomført og vært i kontakt med programmet, blir fort slått av hvor sprikende forventningene er. Hele spektret fra biomedisinsk grunnforskning til utredning og konsulentarbeid er representert. Man står overfor en urealistisk og uklar målsetting. For det første er det umulig for ett relativt lite forskningsprogram å dekke så mange forskjellige områder. For det andre synes forestillingene om forskningsadministrative og -politiske spørsmål å være lite avklart. Det utvidete og vage begrepet om "forskning" som er gjengs i dagens debatter, er dårlig egnet til å analysere og organisere fornuftige relasjoner mellom en langsiktig teoretisk forskning og behovet for kortsiktig løsning av praktiske spørsmål. For eksempel gjør et vidt begrep om "forskning" det vanskeligere å se og holde fast ved forskjellene i evalueringskriterier for en teoretisk orientert forskning på den ene siden og for forskningsbasert utrednings- og konsulentvirksomhet på den andre. I det første tilfellet er det ny kunnskap, dvs. generell vitenskapelig originalitet og pålitelighet av

konklusjonene, som teller. I det andre tilfellet er det nytte i en konkret praktisk-økonomisk eller politisk situasjon som teller.

Dette notatet skisserer og begrunner forslag til en firleddet evalueringsprosess for Idrettsforskningsprogrammet.

1. En beskrivelse og analyse av programmets historie med særlig vekt på målsettingens bakgrunn, utvikling og implementering. En nærmere undersøkelse av de forskjellige aktørenes oppfatninger om programmets intensjoner, faglige avgrensning og vektlegging er viktig. Dette arbeidet kan utføres av én person. Det danner et naturlig utgangspunkt for resten av evalueringsprosessen.
2. En faglig evaluering av programmets vitenskapelige resultater og forskerutdanning. En komite av forskere som forstår skandinavisk språk synes naturlig.
3. En systematisk undersøkelse av brukernes syn på programmet og nytten av det. Dette kan gjennomføres med intervjuer og eventuelt et enkelt spørreskjema.
4. En avsluttende konferanse som tar opp programmets funksjon innenfor idrettsforskningen og idrettssektoren som helhet kan være nyttig med henblikk på fremtidig organisering av forskning, utredning, rådgivning, osv. som angår idretten.